

Емил Каменов

Нови Сад

ЛЕТ ИЗНАД КУКАВИЧЈЕГ ГНЕЗДА

Пре четврт века био сам у Прагу гост чехословачке Академије наука. Један дан мог боравка био је посвећен сусрету са колегама – педагозима. Прво сам ја испричао чиме се бавим, а онда је то учинио свако од њих. Имали су као оквир једну општу тему – неговање социјалистичког морала, свако из свог угла. На пример, поменути морал из аспекта дидактике, аспекта андрагогије итд.

Већ после трећег-четвртог излагања мене је незадрживо почео да спопада смех, што је било прилично чудно, а сасвим непристојно. Када је смех постао гласан морао сам да објасним своје понашање. То је било сасвим једноставно. Казао сам: „Смешно ми је како можете да истражујете нешто чега нема...“

После мало колебања смех је заразио и њих. Атмосфера је од круте, академске, постала опуштена, пријатељска, швејковска.

Убрзо после тога пао је берлински зид.

ПЕДАГОГИЈА КАО УТОПИЈА

„Људи ће бити такви каквим их васпитавамо“, каже Л. Н. Толстој. „Будућа школа проналази коначно склад и хармонију у остваривању своје и индивидуалне – персоналне и социјалне мисије...“, каже наш уважени професор. „Процес васпитања не може да буде програмиран... васпитање је ‘Божија тајна’“ кажу руски православни педагози Шишова и Маркова.

Тему сам смислио сећајући се докторске дисертације колеге Зорослава Спевака у којој се Ј. А. Коменском приписивао утопизам. На то никако нисам био спреман да пристанем из великог поштовања према утемељивачу педагогије, творцу школског система и блиставом уму који је био далеко испред свог, а можда и нашег, времена. Једноставно, нисам био спреман да га ставим у исти кош са дресираним ајкулама које ће вући чамце Шарла Фурјеа и еугеником Томаза Кампанеле. Чак ни са донекле (само донекле) на почетку обећавајућим социјалним експериментима Роберта Овена, В. И. Лењина, Ким Ил Сунга и Пол Пота.

По чему се заправо утопистичке идеје разликују од научних? Пракса остаје вечити критеријум који их раздваја, да не понављам Лењинову тријаду, која се толико отрцана да више није ни флоскула.

А шта нам каже пракса? Јесу ли деца педагога боље васпитана од остале деце? Да ли су Фридрих Фребел, Јохан Хајнрих Песталоци и Александар Нил били научници? Може ли се васпитавање деце научити из књига? Може ли се уопште једно успешно искуство у васпитавању и образовању пренети из једног контекста у други? Одговори су претежно негативни.

Наравно, има позитивних искустава – васпитане деце, примера памети, племенитости и доброте. Међутим, када се околности, које су их (претпостављено) учиниле таквим, покушају описати и уопштити, оне нам измичу, као што каже песник: „Ја сам та вода коју видите, а под рукама ме нигде нема“.

У сваком случају они, које сматрамо за велика имена у педагогији (по својим идејама али и практичним достигнућима, нпр. Макаренко и Александер Нил) нису били научници. Оно што су проповедали није била наука него „поема“. Нико није био у стању да понови оно што су они радили, а вредност науке је управо у томе – када се нека процедура провери научним поступцима – сви могу да је примењују.

Морамо се чувати решења према којима се вредност и исправност неке педагошке идеје мери само њеном ефикасношћу у остваривању оних циљева које је прописала држава, јер су у том погледу били најефикаснији педагози Крик и Бојмлер. Они су припремили фиреру одану и самопожртвовану младеж, какву је имала још само древна Спарта. А најнеефикаснији су као васпитачи били социјалистички педагози; поменимо само „шуварице“ и чињеницу да нас пола века васпитавања братства и јединства није спречило да водимо један од најглупљих ратова у светској историји.

Па шта је онда решење којим би се педагогија спасла од свођења на утопију, тј. „шарену лажу“ подложну злоупотребама? Можда домен педагогије можемо одредити као што су то учинили Г. Кершенштајнер, Јосип Маринковић (а можда да поменем и Дјуја – филозофа и примењивача своје васпитне филозофије). По њима је педагогија примењена филозофија. Тако ова мајка свих наука добија своју праксу (коју није имала), а педагошка пракса критеријум своје истинитости.

Предложено решење, ма колико било привлачно, ипак има једну озбиљну слабост, која га доводи у питање. Наиме, не може се кроз историју, па ни у садашњости, наћи пример да је нека васпитна пракса суштински потврдила васпитну филозофију, на којој је почивала. Васпитна филозофија је најчешће служила да идеолошки оправда одређену васпитну праксу, али не и да руководи њоме.

Е п и л о г

Бављење футурологијом неодољиво привлачи сваког педагога/утописту, па бих и ја да јој допринесем. У будућности, које је већ увелико почела, маркантно се издвајају два тренда: први наводи педагоге на све ужу сарадњу са генетичарима, а други – на остваривање древног полицијског идеала сажетог у реченици: „Признаћеш ти мени када си мајку за сису ујео!“. Заправо, са садашњим (а још више будућим) системом сакупљања и чувања података о сваком појединцу, полицајац неће морати да поставља поменуто питање, биће довољно да погледа у нечији електронски досије. То ће знатно олакшати посао педагозима – имајући све податке о некоме, нпр. а његовим слабостима и мотивима, биће могуће врло ефикасно контролисати његово понашање. Још кориснија биће сарадња са генетичарима. Једнога дана они ће бити у стању да произведу тачно оно што држава и срећни родитељи од њих траже по особинама са којима ће се родити, од благе и послушне нарави, преко дара за спорт, све до боје очију.

Педагогија ће коначно бити ефикасна у постизању циљева који јој се поставе.